

FAHRETTİN RÂZÎ

HAYATI • FİKİRLERİ • ESERLERİ

BİYOĞRAFI

Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

h@rf

2. BASKI

FAHRETTİN RÂZÎ

HAYATI • FİKİRLERİ • ESERLERİ

Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

*h*arf

Harf Yayınları: 80

Biyografi: 2

Eserin Adı-Yazarı

FAHRETTİN RÂZÎ (Hayatı-Fikirleri-Eserleri)

Prof. Dr. Süleyman Uludağ

Redaksiyon

Özlem Fındık

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.harfegitim.com.tr

Birinci Basım: Mart 2014

İkinci Basım: Mart 2021

ISBN: 978-605-7974-34-1

Bu kitabın yayın hakları © Harf Eğitim Yayıncılığına aittir.

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

Sertifika No: 46753

Harf Eğitim Yayıncılığı

Meşrutiyet Mah. Konur Sokak No:39/1 Kızılay-Çankaya-ANKARA

0 312 419 69 13

bilgi@harfegitim.com.tr

www.harfegitim.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 5

BİRİNCİ BÖLÜM

FAHRETTİN RÂZÎ'NİN HAYATI / 9

ÖĞRENİMİ / 10

GEZİLERİ / 13

ÖLÜMÜ / 17

KİŞİLİĞİ / 18

SOYU / 20

ÇOCUKLARI / 22

SERVETİ / 23

HÜKÜMDARLARLA İLİŞKİSİ / 25

ŞÖHRETİ / 27

ÇAĞI / 28

FAALİYET VE MÜCADELELERİ / 29

İKİNCİ BÖLÜM

FAHRETTİN RÂZÎ'NİN ESERLERİ / 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAHRETTİN RÂZÎ'NİN FİKİRLERİ / 71

RÂZÎ VE KELAM / 71

KELAMCI OLARAK RÂZÎ / 71

I. Kelama Getirdiği Yenilik / 71

II. Kelami Görüşleri / 74

CEBİR VE PEYGAMBERLİK / 89

RÂZÎ HAKKINDAKİ TENKİTLER / 95

RÂZÎ VE TASAVVUF / 99

RÂZÎ'NİN TASAVVUF ALEYHTARI OLARAK GÖSTERİLMESİ / 107

RÂZÎ'NİN SÜFİLİĞİ / 112

MÜFESSİR OLARAK RÂZÎ / 115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FAHRETTİN RÂZÎ'NİN ESERLERİNDEN ÖRNEKLER / 131

A) DELİL / 131

Allah'ın Varlığının Delili / 132

Peygamber Gönderme Zorunluluğu Üzerine / 135

Ruhun Ölümsüzlüğü Hakkında İknâ Edici Deliller / 137

Tanrısızlara Reddiye / 145

B) FİLOZOFLARIN DURUMU HAKKINDA / 147

C) SÛFİLERİN DURUMUNA DAİR / 148

D) SÛFÎ ZÛMRELERİ / 148

E) SIKINTIDA OLAN NE YAPMALI? / 150

F) RÂZÎ'NİN VASİYETNAMESİ / 151

BİBLİYOGRAFYA

A) FAHRETTİN RÂZÎ'NİN ESERLERİ / 155

B) GENEL KAYNAKLAR / 157

*İbn Sina niye yok? Nerede Gazâlî görelim?
Hani Seyyid gibi Râzî gibi üç beş âlim?
En büyük fâzâlnız bunların âsârından,
Belki on şerhe bakıp bir kuru ma'na çıkararan.*

Mehmet Âkif Ersoy

ÖN SÖZ

Fahrettin Râzî, İslâm âleminde eşine az rastlanan büyük bilginlerden biridir. Kalam ilmindeki geniş bilgisiyile üne kavuşmuş olmakla beraber o, aynı zamanda büyük bir tefsir âlimi ve önemli bir filozoftur. Tıpkı İmâm Gazâlî gibi kalam, tefsir, fıkıh usûlü ve mantık alanlarında birtakım yenilikler yapmış ve bu yenilikler ondan sonra gelen bilginler tarafından da geniş ölçüde benimsenmiştir.

Felsefi kelamın kurucusu ve filozof kelimcilerin önderi sayılan Râzî'nin çağlar boyu süren ve bütün İslâm âlemini kapsayan bir etki alanı mevcuttur. Bu arada Türk-İslâm düşüncesi üzerindeki, özellikle Osmanlı ilim ve fikir hayatı üzerindeki etkisi de derin ve sürekli olmuştur.

Râzî hakkında yabancı dillerde birtakım önemli araştırmalar yapılmış olmakla beraber bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Onunla ilgili Türkçe yayınlar ise hem az hem de yetersizdir. Bir ikisi hariç, bu büyük bilginin hiçbir eseri Türkçeye henüz tercüme edilmiş değildir. Bu bakımdan Râzî'nin hayatı, fikirleri ve eserleri hakkında genel bilgi veren bir çalışmaya ihtiyaç vardı. Kısmen de olsa bu ihtiyacı karşılamak ve bu konuda yapılacak araştırmalara yardımcı olmak maksadıyla bu eseri hazırladık. Düşünce tarihimize de ışık tutacağına inandığımız bu

eserin, Râzî hakkında bundan sonra yapılacak daha geniş ve daha özgün çalışmalara vesile ve başlangıç olması en samimi dileğimdir.

Bu eser “Zindegî, ârâu âsâr-i Fahreddin-i Râzî” adıyla Davud-i Vefa tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Tahran 1378 (D.V.@memleket.com.)

Prof. Dr. Süleyman Uludağ
23.5.1990
Bursa

BİRİNCİ BÖLÜM

FAHRETTİN RÂZÎ'NİN HAYATI

Fahrettin Râzî'nin, bütün kaynaklarda kaydedilen tam ismi ve künyesi şöyledir: Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ali. Fakat o daha çok İbnu'l-Hatib, İbnü hatibi'r-Rey (Rey Hatibi'nin oğlu),¹ Fahrettin Râzî (Reyli Fahrettin) ve Fahr-i Râzî diye meşhur olmuştur.

Râzî, 25 Ramazan 543'te (5 Şubat 1149'da) büyük Selçuklu Devleti'nin başkentliğini yapan Rey'de dünyaya geldi. 544/1150'de doğduğu rivayeti de vardır. Gerçi Râzî, Rey'de doğmuş, babası da Rey Hatibi diye üne kavuşmuştur ama ailesi aslen Taberistanlıdır. Kaynaklar, Râzî'nin Taberistan asıllı olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Bu ailenin Taberistan'dan ne zaman Rey'e gelip yerleştiği konusunda herhangi bir kayıt yoktur. Dedelerinden el-Hasan b. Ali, varlıklı bir tüccar olup kırk yıl Mekke'de ikamet etmiştir.

Râzî'nin babası Ziyaettin Ömer (ö.559/1164) Eş'arî kelamcısı ve Şâfiî fıkıhçısı olup güzel ve etkili hitabetiyle tanınmış, bu

¹ Msl. bk. İbn Ebî Usaybia. Muvaffakuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Kasım, *Uyûnu'l-enbâ fî tabakâti'l-etibbâ*, Kahire 1299/1882, Beyrut 1956, II, 35; "İbnu'l Kiftî", Cemalettin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf, *İhbâru'l-ulemâ bi-abbâri'l-hükemâ (Taribu'l-b-hükema)*, Leipzig 1912, Kahire 1326, S. 190.

yüzden Hatibu'r-Rey (Rey Hatibi) diye anılmıştı. Eş'arî kelamına dair *Gâyetu'l-merâm fi ilmi'kelam* adıyla iki cilt eser yazmıştır. Sübkî, bunun, ehl-i sünnetin bu konudaki eserlerin en nefisi ve en mükemmeli olduğunu söyler ve Ziyaettin Ömer'in aynı zamanda sûfi, edip, fakih, usulcü ve hadisçi olduğunu; Harîrî'nin Makamat'taki nesrine benzeyen çok güzel, sanatlı bir nesri bulunduğunu kaydeder.² Ebu'l-Kâsım Süleyman'dan kelam, meşhur Muhyissunne el-Begavî'den fıkıh dersleri alan Ziyaettin Ömer'in daha başka eserler de yazdığını bildiren İbn Ebî Usaybia, onun hitabet, vaaz ve derslerinin halk arasında büyük ilgi gördüğünü, bu yüzden gerek halk gerekse aydınlar arasında tanındığını ifade eder.³ Râzî, aynı zamanda ilk hocası olan, babası Ziyaettin Ömer'den, özellikle tefsirinde çeşitli vesilelerle bahsederek görüşleri hakkında bilgi verir.⁴

Ziyaettin Ömer'in iki oğlu vardı. Büyüğün ismi Rüknettin'di. O da ilimle meşgul olmuş fakat her fırsatta kardeşi Fahrettin Râzî'yi tenkit etmişti. Bu yüzden, Râzî'nin şikayeti üzere Harizmşah, Rüknettin'i bir kalede ikamete mecbur etmiş, Rüknettin bu kalede ölmüştür.⁵

ÖĞRENİMİ

Fahrettin Râzî, doğduğu yer olan Rey'de babasından ders alarak öğrenimine başladı ve 16 yaşında babasını kaybedene kadar ondan ders almaya devam etti. Râzî'nin kelamdaki ilim senedi şöyledir: Babası Ziyaettin Ömer, (onun hocası) Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Nâsir el-Ensârî, İmamü'l-Haremeyn Ebu'l Meâlî (Ö. 478/1085), Ebû İshak el-İsferâinî (Ö. 587/1027), Ebu'l Hüseyin el-Bâhilî, İmam el-Eş'arî. Fıkıhtaki ilim senedi ve üstat silsilesi de şöyledir: Babası Ziyaettin Ömer, Muhyissunne el-Begavî (Ö. 510/1116), Kadî Hüseyin el-Kâffâl el-Mervezî (Ö. 417/1026)

² Sübkî Tâcüddin Abdülvehhab b. Ali, *Tabakâtu's-Şâfiyye*, Mısır 1324, V, 33.

³ İbn Ebî Usaybia, II, 35.

⁴ Msl. bk. Fahrettin Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, Mısır, I, 101, XIII, 42, 123, *Levamiu'l-beyyinât*, 240, *Nihayetu'l-ukul*, I, 258, *Menakibu's-Şafii*, II.

⁵ İbn Ebî Usaybia, II, 25, 26.

Öbû Zeyd el-Mervezî, Ebû İshak el-Mervezî, Ebu'l-Abbas b. es-Süreyc, Ebu'l-Kâsım el Enmâtî, Ebû İbrahim el-Müzenî (Ö. 264/877), İmam Şâfiî. İbn Hallikan, Râzî'nin Tahsilu'l-Hak isimli eserine dayanarak yukardaki bilgileri verir.⁶

Görüldüğü üzere Râzî, Eş'arî âlimlerinden kelim ve akâid, Şâfiî ulemasından fıkıh ve usul-i fıkıh dersleri alarak bir Eş'arî kelamcısı ve Şâfiî fakihî olarak yetişti. Bilgi ve tecrübesi ilerledikçe Eş'arî kelamına karşı serbest hareket ettiği hatta bu kelamın bazı esaslarına karşı çıkıp İmam Eş'arî'nin bazı görüşlerini tenkit ettiği hâlde Şâfiî fikhına daima bağlı kalmış, bu yüzden Hanefî fikhını ve fakihlerini hatta Ebû Hanîfe'yi zaman zaman tenkit etmekten hiçbir zaman geri durmamıştır.

On altı yaşında babasını kaybeden Râzî, öğrenimine devam etmek için Rey'den ayrılarak Simnan'a geldi. Bir süre Kemal es-Simnânî'den fıkıh dersi aldıktan sonra Rey'e döndü. Burada zamanın tanınmış filozoflarından (Kibâr-i Hükemâ'dan) ve aynı zamanda meşhur Hâleblî Sühreverdi'nin (ö. 587-1191) de hocası olan⁷ Mecdüddin el Cîlî'den (veya Cebeli) felsefe ve kelam dersleri almaya başladı. Aynı hocadan ders alan Râzî ile Sühreverdi'nin ders arkadaşı olup olmadıkları hakkında elimizde bilgi yoktur. Gazâlî'nin talebelerinden Muhammed b. Yahya'nın talebesi olan bu zat, daha sonra felsefe dersleri vermek üzere Meraga'ya davet edilince, Râzî onunla birlikte giderek kendisinden kelam ve felsefe dersleri almaya devam etti.⁸ Mecdüddin Cîlî vasıtasıyla İmam Gazâlî hakkında bilgi sahibi olan Râzî, burada hem kelam ilmini ciddi bir şekilde öğrenmiş hem de felsefe ile tanışmıştı. Burada tahsilini tamamladığı vakit kelam ve felsefe sahasında eser yazacak ve bu konuda herkesle tartışacak kadar geniş bilgiler edinmişti.

Safedî, *el-Hâiz fî ilmi'r-rubânî* isimli eserin yazarı et-Tebersî'yi de Râzî'nin hocaları arasında gösterenlerin bulunduğunu kaydeder.⁹ Hansârî ise Râzî'nin Şii kelam âlimi Muhammed b. Ali el-

⁶ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-â'yân ve enbâu ebnâli'z-zamân*, Beyrut, 1977, IV, 152.

⁷ bk. İbn Hallikan, VI, 269, VII, 329.

⁸ İbn Hallikan, IV, 250.

⁹ Safedî, hâil b. Aybeg, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, Wiesbaden 1981, IV, 248.

Hımsî'nin derslerine de devam ettiğini söyler.¹⁰ İbn Ebî Usaybia Râzî'nin Merbed'de bir hocadan ders aldığına dair bir rivayet kaydeder. Fakat bu hocanın ismini vermez.¹¹

Râzî, tahsiline devam ederken İmamü'l-Haremeyn'in kelim konusundaki *eş-Şâmil* isimli eserini ezberlemişti.¹² Kendi ifade-sine göre on iki bin varak tutan eserleri ezberlemeden kelim konusunda ders vermesi için ona izin verilmemişti. Râzî, fıkıh usulünde Mutezile âlimi Ebu'l-Hüseyn el-Basrî ile Gazâlî'den de faydalanmış, *el-Mahsul* isimli eserini yazarken Ebu'l Hüseyn'in el-Mu'temedî ile Gazâlî'nin *el-Mustafa'sını* esas almıştı.¹³

Kelim, felsefe ve metafizik konularında yetenekli, hevesli ve meraklı olan Râzî, Horasan'da Farâbî ve İbnî Sînâ'nın eserlerini ele geçirince bunlardan çok yararlanmış ve bu konudaki bilgilerini daha da genişletme imkânını bulmuştu.¹⁴ Sibte İbnu'l-Cevzî ve Ebû Şâme el-Makdisî Râzî'nin İbn Sînâ'nın eserlerine çok düşkün olduğunu kaydederler.¹⁵

Râzî, tıp, astronomi (astroloji), lisan, edebiyat konularıyla da ilgilenmiş, bu ilimlere dair eserler yazmıştır. Ancak kaynaklarda, bu ilimlerdeki üstatları hakkında bilgi yoktur. Kendi kendini yetiştiren bir yazar ve bilgin olan Râzî'nin bu ilimleri kendi kendine öğrenmiş olmasını, zekâ ve merakı dikkate alınacak olursa bir ölçü de tabii saymak gerekir. Gerek Harizm'de gerekse Herat'ta ve Gazne'de bulunurken buradaki kütüphanelerden, özellikle sultanların bu konudaki imkânlarından yararlanmayı da bilmişti.

Râzî, ziyaret ettiği yerlerdeki tanınmış âlimlerle ilmî münakaşalar ve münazaralar yapmıştı. Onun bu özelliği de bilgi dairesini genişletmeye kendisini zorlamıştı.

¹⁰ Hansarî, Muhammed Bâkır, *Ravzâtu'l-cennât*, Tahran 1307, s. 700.

¹¹ İbn Ebî Usaybia, II, 33.

¹² İbn Hallikan, IV, 250, Safedî, IV, 249.

¹³ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, İstanbul, 1941, II, 1615.

¹⁴ İbnu'l-Kıftî, 190.

¹⁵ el-Makdisî, Ebû Şame, *ez-Zeyl ale'r-Ravzâteyn*, Kahire 1947, s. 68; Sibte İbnu'l-Cevzî, *Mir'atu'z-zaman*, Şikago 1907; VIII, 353; Zehebî Şemsettin Muhammed b. Ahmed, *Taribu'l-İslâm*, Mısır 1977, XXVIII, 235.

GEZİLERİ

Râzî, çok gezmiş ve çok dolaşmış bir âlimdir.¹⁶ Simnan, Meraga, Harizm (Ürgenc, Curcane), Buhara, Semerkant, Serahs, Cürcan, Hocend, Benâkit, Tüs, Herat ve Gazne gibi İran, Harizm, Mâveraünnehir, Horasan ve Kuzeybatı Hindistan şehirlerini birkaç defa ziyaret etmişti. Râzî hakkında İbnu'l-Kıftî (ö. 646/1248), İbn Ebî Usaybia (ö. 668/1270), Ebû Şâme el-Makdisî (665/1266), İbnu'l-İbrî (ö. 685/1286), İbn Hallikan (ö. 681/1282) gibi VII/XIII. asır yazarları bilgi verirler. Bunlardan İbn Usaybia, Râzî'nin talebesinin talebesidir. Bununla beraber Râzî'nin seyahatleri hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Râzî, *Mefatihu'l gayb, el-Metalibu'l-aliyye* ve özellikle *Münazarât* gibi bazı eserlerinde, bulunduğu yerlere işaret ederse de gezileri hakkında ayrıntılı bilgi vermez. Bu yüzden onun nereleri kaç defa ziyaret ettiğini, hangi tarihlerde nerelerde bulunduğunu tam olarak bilmek mümkün olmamaktadır.

Râzî, 16 yaşında iken babasını kaybedince Simnan'a gitmiş, burada Simnanlı Kemâl'den ders almış, sonra Rey'e dönmüş fakat bir süre sonra kelim ve felsefe hocası Meccduddin Cîlî ile Meraga'ya gitmişti.

İbnu'l-Kıftî'ye göre kelim ve felsefe konularındaki bilgisini genişleten ve derinleştiren Râzî, önce Horasan'a gitti. Burada Farâbî'nin ve İbn Sînâ'nın, eline geçirdiği eserlerinden büyük ölçüde yararlandı. Sonra Mâveraünnehir bölgesine hareket etti.¹⁷ İbn Hallikan ise kelimde uzmanlaşan Râzî'nin Harizm'e giderek buradaki âlimlerle, fıkıh ve kelim konularında tartışmalara girdiğini, buradan çıkarılması üzerine Mâveraünnehir'e gidip bu defa da buradaki âlimlerle aynı konularda tartışmalar yaptığını fakat burada da Harizm'de karşılaştığı durumla karşılaştığını, bunun üzerine Rey'e dönmek zorunda kaldığını söyler.¹⁸ İbn Hallikan ve Safedî, Râzî'nin hangi mezhep âlimleriyle tartışmalara girdiğini belirtmezler. Fakat Sübkî onun buralarda Mutezile âlimleriyle

¹⁶ İbn Hallikan, IV, 250, Onun çok gezdiğini anlatmak için "La-zeme'l-esfâr" tabirini kullanır.

¹⁷ İbnu'l-Kıftî, 190.

¹⁸ İbn Hallikan, IV, 250; Safedî, IV, 249.

münazaralar yaptığını, onların tahrikleri sebebiyle bu memleketlerden uzaklaştırıldığını belirtir.¹⁹ Halbuki bizzat Râzî, *Münazarât* isimli eserinde daha çok Mâtürîdî kelimcileri ve Henfî fikhçileriyle tartışmalara girdiğini söyler.²⁰

İbnu'l-Kıftî'ye göre Benü Maza'nın himayesine girmek ve onların malî desteğini sağlamak için Horasan'dan Buhara'ya gelen Râzî burada umduğunu bulamaz. Fakir ve muhtaç bir hâlde ortada kalır. Davud et-Teybî isimli bir tâcirin İbnu'l-Kıftî'ye anlattığına göre bu tacir, Râzî'yi ismini kimsenin bilmediği basit bir medreseye götürür. Râzî, ona malî durumunun bozukluğundan şikayette bulunur. Bunun üzerine tacir, Arap tüccarlarını toplar. Mallarının zekatından bir miktar alır. Bunu Râzî'ye verir; Râzî, Buhara'dan yola çıkar, Horasan'a gelir. Burada tesadüfen Harizmşahi Muhammed b. Tökiş'le karşılaşır. Sultan ona yakınlık gösterir. Kendisine değer verir, makamını yüceltir, bol bol ihsanlarda bulunur. Râzî, Herat'a yerleşir. Burada evlat ve emlak sahibi olur. Ölünceye kadar bu şehirde ikamet eder.²¹ İbnu'l-Kıftî'nin verdiği bu bilgi eksiktir. Çünkü Râzî'nin Sultan Tökiş ve Gur sultanlarıyla olan temasından bahsetmez.

İbnu'l-Kıftî'nin belirttiği gibi Râzî, önce Horasan'a, oradan da Harizm'e ve Mâveraünnehir'e gitmiş, buralarda çeşitli tartışmalara girdikten sonra umduğu ilgiyi ve beklediği itibarı göremediği için Rey'e dönmek üzere yola çıkmıştır. Fakat Râzî, bir süre sonra yaklaşık 580/1184'te tekrar Buhara'ya gitmek için yola çıkar.²² Serahs'a uğrar. Burada tanıştığı Abdurrahman b. Abdülkerim isimli bir tabip kendisine ilgi gösterir, ikramda bulunur. Râzî de onun için İbn Sînâ'nın *el-Kânûn* isimli eserini şerh eder. Sonra Buhara'ya varır. Burada birçok münazaralar yapar. Semerkant'a geçer. Gazne'ye gider. Râzî Buhara'da, 580/1184'te vefat eden Mâtürîdî kelim alimi Nurettin Sâbûnî ile üç defa münazara yapar. 582/1186 tarihinde de eş-Şeref el-Mes'ûdî ile müneccimlerin vukua geleceğini haber

¹⁹ Sübkî, V, 34.

²⁰ Râzî, *Münazarâtü Fehreddin er-Râzî*, Beynut 1966, s. 7-14.

²¹ İbnu'l-Kıftî, 191

²² İbnu'l-Kıftî, 135; İbnu'l-İbrî, 419.

verdikleri tayfun konusunu tartışır.²³ Sonra Semerkant'a gider. Burada senelerce kaldıktan sonra Buhara'ya döner.²⁴ Semerkant'ta iken el-Ferid el-Geylânî isimli bir zatın *el-Mulabhas*, *Şerbu'l-işârât* ve *el-Mebâhisu'l-Meşrûkiyye* gibi eserlerini okuttuğunu işitir. Bu zatla görüşür.²⁵ Vaktiyle Tus'ta Gazâlî'nin zaviyesinde yaptığı bir münazaradan ona bahseder.²⁶ Her ne kadar Râzî, *Münazarât*'ta önce Buhara'yı, sonra Semerkant'ı, sonra Hocend'i, Benakit'i, sonra Gazne'yi, sonra da Hint beldelerini ziyaret ettiğini söylerse de Türkistan ve Horasan'daki şehirler arasında epey dolaştığı anlaşılmaktadır. Yine *Münazarât*'ta kendi ifadesinden anlaşıldığına göre Mâveraünnehir'de ilmi takdir edilir. Kendisine ilgi gösterilir ve iyi ağırlanır. el-Ferid el-Gilânî gibi âlimler bile Semerand'da onun eserlerini okutmaktadır. Fakat 596/1200 yılına kadar iktidarda kalan Tökiş b. el-Arslan'la teması hakkında bilgi verilmez. Halbuki Râzî, bu hükümdara eser ithaf etmiş, oğlu Muhammed'i yetiştirmişti. İbn Hallikan başta olmak üzere kaynakların çoğunda Râzî'nin Harizmşah diye tanınan Alaeddin Muhammed'le olan ilişkisinden bahsedilir. Tökiş'le olan münasebetine temas edilmez. Râzî, Mâveraünnehir'den Rey'e dönünce iki oğlunu, burada bulunan zengin ve varlıklı bir tabibin, diğer bir rivayete göre büyük servete sahip bir tacirin iki kızıyla evlendirir. Çok geçmeden tabip (veya tacir) ölünce servet Râzî ailesinin eline geçer.²⁷

Malî durumu düzelen Râzî, Gur Sultanı Gıyasettin ve kardeşi Şihabüddin ile iyi ilişkiler kurmaya muvaffak olur, onların himayesine girer, belli bir mal karşılığı devletlerinde görev alır. Hizmetin karşılığını almak için sultanla görüşmek üzere Gazne'ye gider. Sultanın büyük bir ihsanına nail olur ve bu yoldan eline büyük bir servet geçer.²⁸ İbnü'l-Esîr ise Râzî'nin, Bâmiyan hâkimi Ba-

²³ Râzî, *Münazarât*, s. 21, 32.

²⁴ Râzî, *Münazarât*, 54.

²⁵ Râzî, *Münazarât*, 60.

²⁶ Râzî, *Münazarât*, 45.

²⁷ İbn Hallikan, IV, 250; Safedi, IV, 249; İbnü'l-Hacer, IV, 427; Yâfiî Abdullah b. Esed, *Mir'atu'l-cinan ve İbretu'l-yakzan*, Haydarâbâd 1337-1339, IV, 9.

²⁸ İbn Hallikan, IV, 251.